

**სულთნის კანონის აქტები იერუსალიმის ერთი ქართული მონასტრის
ზრუნველობის გადარჩევის თაობაზე**

ოსმალეთის მიერ დაპყრობილი ქრისტიანი ხალხის ყოველგვარი საქმის გამრიგე მაღალი პორტა იყო. იმდენად, რომ სულთნის ბერათით ინიშნებოდა კათალიკოსი და ეპისკოპოსი, ბერათით ისახლვებოდა მათი უფლება-მოვალეობანი; სულთნის ფირმანი აძლევდა ქრისტიან ბერებს შესაწირავის შეგროვების უფლებას. სულთანი წყვეტდა სამონასტრო კერებში ატეხილ დავას. ბეგლარბეგსა და სანჯაყბეგს, ყადისა და მუთეველლის უნდა „დაეცვა“ ქრისტიანთა „ცრუ“ და „ფუქი“ (أيضا، اصل این) წეს-ჩვეულებები. ამიტომაც ოსმალური ნარატიული და, განსაკუთრებით, დოკუმენტური წყაროები (ბერათი, ბუიროლთი, მურასელე, არზუმალი, თეზქერე, მაზხარე, ჰუქმი, ფირმანი და ა. შ.) შეიცავენ არსებითი მნიშვნელობის ცნობებს ოსმალეთის იმპერიაში შემავალი ქრისტიანული ერების ეკლესიის ისტორიისათვის ისინი ზოგჯერ მხოლოდ ადასტურებენ სხვა წყაროთა მონაცემებს, უფრო ხშირად კი უცნობი ფაქტებით ავსებენ ჩვენს ცოდნას. ამით არის განპირობებული ის რეტერესი, რასაც ევროპული სპეციალისტები იჩენენ საპატრიარქო ბიბლიოთეკებში თუ არქივებსა და ეკლესია-მონასტრებში შემონახული ოსმალური დოკუმენტების გამოვლენისა და გამოცემის საქმეში¹.

რამდენადაც ცნობილია, ქართული ეკლესიის შესახებ ჩვენს სიმკვლეულსაცავებს შემორჩა ორი სასულთნო სიგელი. ერთია სულთან მეჰმედ IV-ის ჰუქმი (1649 წ.) აწყურის ეპისკოპოსად იოანე ბერის დანიშვნის თაობაზე (Turk 14), მეორე—დომენტი კათალიკოსის სამწყსოს უშიშროების უზრუნველსაყოფად (ArTurk 75), ამავე III-ის მიერ 1722 წელს გაცემული ფირმანი, რაოდენობრივი სიმცირე შემთხვევითი არაა. მას თავისი ისტორიული და სოციალურ-პოლიტიკური საფუძველი აქვს². როგორც წესი, იერუსალიმისა და კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოები იდგა საქართველოს ეკლესიასა და მაღალ პორტას შორის. ქართული ეკლესიის ისტორიისათვის მნიშვნელოვანი ოსმალური დოკუმენტებიც შესაბამისად შემოუნახავს სტამბოლის, იერუსალიმისა და სინის მთის სახელმწიფო და სამონასტრო არქივებს³.

¹ ზღაზღა Кабрда, Турецкие источники по истории православной церкви в Османской империи. В сб.: Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы, т. II, М., 1969, стр. 172—178.

² მატენადარანში დაცულია 300 ოსმალური დოკუმენტი ეველა თავმოყრილია „კათალიკოსის დოკუმენტების“ ტომში, რადგან ექიმბაძის სახელზეა გაცემული (იხ. А. Д. Папаваян, Источниковедческое значение Турецких документов Матенадарана Средневековый Восток, История, культура, источниковедение, М., 1980, стр. 208—218).

³ Eutimio Castellani, Catalogo dei Firmani ed altri documenti legali emanati in lingua araba e turca concernenti i Santuari le proprietà i diritti della Custodia di

უკანასკნელ დრომდე მათი არსებობაც კი უცნობი იყო ჩვენთვის. ქართული წერილობითი ძეგლების შესასწავლად იქ ჩასულმა ჩვენმა სახელოვანმა მეცნიერებმა ვერ მოასწრეს აღმოსავლური დოკუმენტური წყაროების გამოვლენა და ახლა იძულებული ვართ დავკმაყოფილდეთ იმ ცნობებით, საუკეთესო შემთხვევაში დოკუმენტებით, რომლებიც დროდადრო ჩნდება უცხოელ ორიენტალისტთა შრომებსა და პუბლიკაციებში⁴.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, იერუსალიმის ქართული კოლონიის შესახებ ამ გზით მიღებული ოსმალური დოკუმენტური მასალა ჩააყენოს ქართული ისტორიოგრაფიის სამსახურში.

მძიმე საგარეო და საშინაო პოლიტიკურ ვითარებაში ჩავარდნილი საქართველო ველარ უზრუნველყოფდა პალესტინის ეკლესია-მონასტრებსა და სამლოცველოებს საქირო რაოდენობის ხალხით. უფრო მეტი, საქართველოში შეკრებილი „საიერუსალიმო თეთრი“ და საქართველოს მეფე-მთავართაგან გაღებული შეწირულებანი აღარ ემაროდა სამეურნეო ხარჯებისა⁵ და ოსმალთაგან შეწირული გადასახადების დასაფარად. იერუსალიმის ქართული ძმობის ბერ-მონაზონნი აგროვებდნენ საღვთო სამსახურისათვის საქირო ნივთებს, ფეშხუმსა და ბარძიძს, თასსა და მისთანებს⁶. მზარდი ვალების გადასახდელად იძულებული იყვნენ თავიანთი მონასტრები და სამლოცველოები მიექირავებინათ ფრანგების, სომხებისა და ბერძნებისათვის, რომლებიც ქართველთა ვალის გადახდას ერთმანეთს ეცილებოდნენ, რათა შემდეგ ვალში დაწინდული ეკლესია-მონასტრები „კანონიერად“ გადასულიყო მათ ხელში. ასე მეთოდური თანმიმდევრობით ეუფლებოდნენ ფრანკისკანელები და სომხები იერუსალიმის ქართულ ეკლესია-მონასტრებს, ბერძნები ხომ იურიდიული უფლებებით აღჭურვილი მემკვიდრენი აღმოჩნდნენ ჩვენი შემოსავლისა და უძრავი ქონებისა.

ქართველები, ცხადია, იოლად არ თმობდნენ თავიანთ პოზიციებს იერუსალიმში. ძველი ძალისა და პატივის დაბრუნების იმედი კი გაუქრათ. მაგრამ კუთვნილი ეკლესია-მონასტრებისა და სამლოცველო და საშწირო ადგილების დაკარგვას ვერ ურიგდებოდნენ და ყველა ღონეს ხმარობდნენ მათ შესანარჩუნებლად. კიდევ უფრო თავგამოდებით ცდილობდნენ ამ მონასტრების შემომტკიცებას ფრანკისკანელი ბერები. რადგან პალესტინის დაპყრობის შემ-

Terra Santa conservati nell'Archivio della stessa Custodia in Gerusalemme, Jerusalem, 1922, გვ. 16, 17, 23; Klaus Schwarz, Osmanische Sultansurkunden des Sinai-Klusters in turkischen Sprache, Freiburg im Breisgau, 1970, გვ. 51—57

⁴ Uriel Heyd, Ottoman Documents on Palestine 1552—1625, A Study of the Firman according to the Mühimre Defteri Oxford, 1960, გვ. 181—182. Josef Matuz, Herrscherurkunden des Osmanen-sultans Süleyman Des Prächtigen, Freiburg im Breisgau, 1971, გვ. 52, 61, 112; აბულაძე, Das Kanzleiwesen Sultan Süleymans des Prächtigen, Wiesbaden, 1974, გვ. 144—148

⁵ ჩასაც ქართული ხელგამოწილობით ეკიდებოდნენ. ჩეხი პოლოგრაფი Jan Hlastejnsky, რომელმაც 1493 წელს მოიხილა წმინდა მიწა, თავის დღიურებში შეხვდას, რომ ქრისტეს საფლავის ეკლესიაში იტალიელი კათოლიკები ანთებდნენ 11 სანთელს, ბერძნები — 9, ქართველები — 13, სირიელები — 5, ეთიოპები და სომხები 4—4 სანთელს (იხ. K. Petrálček, Die Äthiopier in Jerusalem in den tschechischen Reisebeschreibungen des XV und XVI Jhdts, Archiv orientální, N 26, Praha, 1958, გვ. 357).

⁶ ელ. მეტრეველი, მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის, თბ., 1962, გვ. 89.

დევ (XVI ს.) ძალადი პორტა განაგებდა და წყვეტდა მის მიერ დამორჩილებული ქრისტიანი ერების ყველა საქმეს, ამიტომ ქართველებიცა და ფრანცისკანელებიც სულთანის კარს მიმართავდნენ ერთმანეთზე საჩივრით და დავის თავის სასიკეთოდ ობიექტურად გადაწყვეტას მისგან მოელოდნენ. ერთი შეხედვით ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ სულთანი და მისი სამდივნო შეუვალი მართლმსაჯულები იყვნენ, რომ მათი განსჯა და სამართალი ემყარებოდა ადგილზე ვითარების გამოწველილვით შესწავლასა და ფაქტების პირუთვნელ დადგენას საჩუმუნო პირების მოშველიებით სინამდვილეში ახია და ოქრო წყვეტდა ყველაფერს. ცნობილია, რომ პალესტინის ქრისტიანული საზოგადოება და სასულიერო გაერთიანებანი არსებობას ინარჩუნებდნენ გადასახადისა და ქრთამის გაღების გზით⁷. პროვინციათა ოსმალთა გამგებლებიც განუკითხავად თვითნებობდნენ. მათ მოწმეთა ცრუ ჩვენებების მოპოვებისა და ყალბი დოკუმენტების შედგენის დიდი გამოცდილება ჰქონდათ. იერუსალიმში მდებარე ქართული მონასტრების თაობაზე ამ „სიმართლით“ შედგენილი რამდენიმე სასულთნო სიგელია დაცული ფრანცისკანელთა არქივში. მათგან ორი გაცემულია სულთან სულეიმან კანუნის მიერ 1558-სა და 1561 წელს იერუსალიმის სანჯაყბეგის, ყადისა და ქრისტეს საფლავის მუთევევლის სახელზე. სიგელები ეხება ამუდის ქართველთა მონასტრის ფრანცისკანელი ბერებისათვის გადაცემის ისტორიას.

1551 წელს ფრანცისკანელებს დაატოვებინეს სიონი⁸. სიონიდან გამოძევებული ფრანცისკანელები 8 წელი მახლობელ სახლში ბაკერიაში ცხოვრობდნენ⁹. ამასობაში ფრანგი ელჩი სტამბოლში შეხვდა სულეიმან კანუნის და დიდი თანხის გაღებით ფრანცისკანელთათვის წმინდა ქალაქში მონასტრის შერჩევის უფლება მოიპოვა თავდაპირველად საუბარი იყო ბეთლემსა და წმინდა საფლავზე, მაგრამ ბეთლემი ქალაქგარეთ მდებარეობდა და ფრანცისკანელებმა სიშორის გამო დაიწყეს, ხოლო წმინდა საფლავი მოსალოცად ჩამოსული პილიგრიმების წყალობით დიდი შემოსავლის წყარო იყო და ოსმალთა ხელისუფალნი თავად ეპატრონებოდნენ მას. არჩევანი ამუდის ქართულ მონასტერზე შეაჩერეს, რადგან იგი: 1. ახლო იყო წმინდა საფლავთან, 2. ქართველებს ამის გარდა 7 სხვა მონასტერი ჰქონდათ¹⁰ და, რაც მთავარია, 3. ქართველები ვაკუფს ფულს არ უხდიდნენ, ფრანცისკანელები კი ყოველწლიურად 40—50

⁷ შტრ. Т. Саваланин. История Иерусалима. т. II. Иерусалим, 1931, гл. 797; 1561 წელს ფრანცისკანელებში უამრავი დიდი ჩამოღობა, აღვილობრივ ოსმალ ხელისუფალთა და სანაყვლოდ მოიღეს ეოლოთა აღდგომის ტაძარში, ხოლო ბეთლემში—იესოთა გამოქვაბული (იხ. Пр. Назинашви Аробоглу. Поправный Иерусалим. ППС, т. XIX, вып. I, С.-Пб., 1904, гл. 142).

⁸ იერუსალიმის სანჯაყბეგთან დახლოებულ ერთი ებრაელი 1551 წელს წავიდა სიონის ნიახე ჩათა მოეხილა დაეითისა და სოლომონის საფლავი. ფრანცისკანელებმა არ მიუშვეს იგი საფლავთან. მაშინ გაემართა იგი წმინდა ქალაქის გამგებელთან და უთხრა— „რად უპყრათ ფრანცისკანელებს დაეითისა და სოლომონის საფლავი და არ ფლობთ მას თქვენ“. გამგებელმა— ისინი, ჩჩევა, სიონიდან გამოძევეს ფრანცისკანელები და აქცია იგი იბრაელად. (-მეჩეთში მყოფი ღარიბ-ღატაკთა უფასო სასადილო) თუ მეჩეთად (М. Максим Симский. История Иерусалимских патриархов. ППС, т. XIX, вып. переклад, С.-П., 1904, гл. 39—40).

⁹ E. Houda, OFM Guide to the H. Land, 1973, p. 452.

¹⁰ Gr. Peradze, An Account of the Georgian Monks and Monasteries in Palestine, Georgia, 1927, гл. 222 (შემდეგ, გრ. თ. ერ. ა. ე., დასახ. ნაშრომში).

ათას ახას აძლევდნენ. ამიტომაც სულთანმა სულეიმან კანუნიმ 1558 წელს გამოსცა ბრძანება იმის შესახებ, რომ „ამუდის მონასტერი, რომელიც უსჯულოებს (-ქართველებს) ეკუთვნის, რადგანაც ისინი ვაეფს ფულს არ უხდიან და მაჰმადიანებს ზარალს აყენებენ, გადაეცეს ფრანცისკანელებს, რომლებიც კუფისათვის ყოველწლიურად გაიღებენ 30—40 ათას ახას“. აღნიშნული სიგელი დაცულია იერუსალიმში, ფრანცისკანელთა არქივში. მის გამოცემას უახლოეს მომავალში ვარაუდობს ფრაიბურგელი ოსმანისტი იოსებ მატუზი. ჩვენ კი ხელთა გვაქვს დოკუმენტთა საკანცელარიო ფრანგული თარგმანი, რომელიც ფრანცისკანელთა არქივში მოიძია და გადააღებინა გერშონ უორენმა (=წიწუაშვილმა), რისთვისაც უღრმეს მადლობას მოვახსენებ. ქვემოთ ქვეყნდება სიგელის ქართული თარგმანი. ფრანგულიდან ქართულად გადმოღებაში დამეხმარნენ ხელნაწერთა ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი ცისანა ბიბლიეშივილი და აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი ლია მამულაია.

კეთილშობილ ემირთა ნიბუშს, წარჩინებულ დიდებულთა დედამძს, უფლებითა და პატივით მოსილს, ბრძენი მეფის უხვი წყალობით გამორჩეულს, წმ. იერუსალიმის სანჯაყის მმართველს, კიტას — ხანგრძლივი იყოს მისი ბედნიერება, ყველაზე სამართლიანს მაჰმადიან მსაჯულთა შორის, უპირველეს სულიერ გამგებელს, სიკეთისა და სიბრძნის საბადოს, წინასწარმეტყველთა და მოციქულთა მეცნიერ მემკვიდრეს, უხენაესი მფარველი მეფის უხვი წყალობით გამორჩეულს, წმ. იერუსალიმის ყადის — გამბრავლდეს მისი ღირსება — და გულუხვობისა და სიკეთის ნიბუშს, წმ. საფლავის მუთვეველის ხანგრძლივი იყოს მისი დიდება — როცა ამაღლებულ წმინდა სიგელს მიიღებენ, ეცნობოს: ამასწინათ ჩემს უხენაეს კარზე წერილი გამოგზავნეთ, თქვენ იწერებოდით, რომ ადრე მიიღეთ ფირმანი, რომლითაც გებრძანათ ფრანცისკანელთა საქმოს, რომლებიც დავით წინასწარმეტყველის — ალაჰმა მიაგოს შშვილობა — საფლავის მიდამოებში ცხოვრობდნენ, ამ წმინდა ადგილიდან გამოყვანა და აღნიშნულ მორწმუნეთა ბეთლემში და წმინდა საფლავთან ახლო დასახლება.

როცა შეისწავლეს ვითარება, აღმოჩნდა, რომ დიდძალი ქონება შემოდირდა წმინდა საფლავის მოსალოცად ჩამოსულ უსჯულოთაგან. იმ შემთხვევაში, თუ მორწმუნენი (=ფრანცისკანელები — ც. ა.) იქ დასახლდებიან, ფულს ველარ მივიღებთ, ბეთლემიც შორსაა ქალაქიდან. იქ ცხოვრება შეუძლებელია. როცა ქალაქში არსებული ეკლესიები დაათვალიერეს, აღმოჩნდა, რომ იქ მრავალი ეკლესია ქართველთა ხელშია. ერთი მათგანი ამუდის მონასტერია, სადაც მხოლოდ სამი უსჯულო ქალია. ყველა დანარჩენი კი ცარიელია.

ზემოთ აღნიშნულ ბრძანებაში ფრანცისკანელ მორწმუნეებს მიუთითეს ამ ადგილზე და უთხრეს — „დასახლდით სხენებულ მონასტერში“. მაგრამ ქართველთა ტომი არ დათანხმდა. ისინი აღ-

¹¹ Firmans Ottomans é manés pour les lieux-Saints de la Palestine, t. I, 1521—1644, yhs. S. Sauveur, Jerusalem, 1934.

ნიშნულ ეკლესიას არ უკარგავენ ქართველთა საძმოს სხვა უსჯულოებს. ამასთანავე ვაეუფს მათგან ერთი ქრთილიც (ასპრი) არ შემოსდის. ისინი არც გადასახადს იხდიან. მაშინ როდესაც ფრანცისკანელები ყოველწლიურად 30—40 ათას ასპრს იხდიან. ცხადია, ქართველებს გული არ უნდა დასწყდეთ ამ მონასტერში ზემოხსენებულ მორწმუნეთა ჩასახლების გამო. შესაბამისად წმინდა კანონისა მაჰმადიანი ხალხი არ უნდა დაზარალდეს, არავისთან ჰქონდეს სადაო და გასაყოფი.

ამიტომ ვბრძანებ, რადგან დასახელებული ამუდის მონასტერი თქვენი თქმით უსჯულოებს ეკუთვნის, მასში ფრანცისკანელი მორწმუნენი უნდა დაემკვიდრონ. ასე იცოდეთ. ჩემი ეს ბრძანება, მას შემდეგ, რაც თქვენ გაეცნობით, მათ ჩააბარეთ. წმინდა ნიშანს მიენდეთ.

დაიწერა გამარჯვებული მუჰარემის თვეს, 966 წელს (=1558 წლის 13 ნოემბერს) კონსტანტინოპოლში.

როგორც ჩანს, ქართულ საძმოს სულთნის ეს ბრძანება ყურად არ უღია და ფრანცისკანელი ბერები იძულებული გამხდარან კვლავ სულეიმან კანუნისათვის მიემართათ. ფრანცისკანელთა საჩივრის პასუხად სულეიმან კანუნის 1561 წელს ახალი სიგელი გამოუცია. სიგელი დატულია იერუსალიმში ფრანცისკანელთა არქივში 145 ნომრით¹². დოკუმენტი დიპლომატიკური თვალსაზრისით შეისწავლა, თურქული ტექსტი ფაქსიმილეთი და გერმანული თარგმანით გამოსცა იოსებ მატუზმა¹³.

სიგელი თვალნათლივ წარმოგვიდგენს ქართული ეკლესია-მონასტრების, სამწირო და სამლოცველო ადგილების უცხო ტომის ხელში „კანონიერი“ გადასვლის სურათს. მასში ნაწილობრივ მეორდება 1558 წელს გამოსული ბრძანების ნარაცია და დისპოზიცია. კერძოდ, სიონიდან გამოდევნილი ფრანცისკანელი ბერებისათვის შესაფერის ეკლესიას როცა ეძებდნენ, ნახეს, რომ ქართველთა ხელშია მრავალრიცხოვანი ეკლესიები. მათგან ამუდის მონასტრად სახელდებულ ეკლესიაში 3 უსჯულო (=ქართველი) ქალი იმყოფებოდა მხოლოდ. ამასთანავე აღმოჩნდა, რომ ქართველები თავიანთ სამყოფელს (امكان لري) სხვა უსჯულოებზე აჭირავენ და ხსენებული მონასტერი მათ არ სჭირდებათ. რაც მთავარია, „ქართველთაგან ვაეუფს ერთი ქრთილიც არ შემოსდის. ფრანცისკანელთაგან კი ყოველწლიურად 30—40 ათას ახჩაზე მეტი შემოსავალი აქვს. რადგან შარიათის შესაბამისად მაჰმადიანები არ უნდა დაზარალდნენ, საჭიროა ფირმანი გამოვიდეს ფრანცისკანელი ბერების იქ დასახლების თაობაზე“. როგორც ვხედავთ, ამათა ყოველგვარი საბუთიანობა, ამთავითვეა გადაწყვეტილი მონასტრის ფრანცისკანელთათვის გადაცემა და მაინც, ადგილობრივ ოსმალო ხელისუფალთ მეჯლისი მოუწვევით იმის დასამტკიცებლად, უკეთ საბუთის შესაქმნელად, რომ მონასტერი ძველადვე ფრანცისკანელებს ეკუთვნოდა. ქართველთაგან მოუთხოვიათ მონასტრის მფლობელობის წერილობითი დასტური. ქართველებს მამლუქი სულთნის — წარ-

¹² Eulimio Castellani, დსახ. კატალოგი, გვ. 23.

¹³ Josef Matuz, Das Kanzleiwesen, გვ. 144—146. მსგავსი სიგელები გამოქვეყნებულ აქვს P. A. Arceolm-ს (Documentos y textos para la Historia de Tierra Santa y sus santuarios, Jerusalem, 1970, გვ. 24, 239.

მოშობით ჩერქეზის—ალ მალიქ ალ-აშრაფ აბუ ნა ნაშრ საოქად-დინ ინჰლის (1453—1460) მიერ ნაბოძები წიგნი წარმოუდგენიათ (ტექსტში „თამასუ-ქი წერა“). ინჰლის მიერ გაცემულ სიგელში ამუდის მონასტერი ნახსენები არ ყოფილა. „ქართველების კუთვნილებად ჩაწერილი იყო 7 მონასტერი და 2 სახლი“. რადგან ქართულ საძმოს არ აღმოაჩნდა მომღვეწო სულთნების მიერ გაცემული სიგელი, ყადიმ „სარწმუნო მუსლიმთა“ მოწმობით „დაადგინა“, რომ ამუდის მონასტერი ფრანცისკანელ ბერებს უკანონოდ წაართვეს ქართველებმა“. ხოლო „მუსლიმ დიდებულთაგან, მაღალი საზოგადოების საიმედო პირებმა დაადასტურეს, რომ ამუდის მონასტერში ფრანცისკანელების დამკვიდრებით ვაყუფსა და საერთოდ მუსლიმებს დიდი შემოსავალი ექნებათ. ამასთანავე ფრანცისკანელი ბერებისათვის ამაზე უფრო შესაფერისი ადგილი არ არსებობს. უსჯულო ქართველები თავიანთ უბანში დარჩნენ. ეს კი, თუ მათ ძალით არ ჩაუვდიათ ხელში, ნამდვილად არ ყოფილა მათი სამკვიდრო ადგილი. ამიტომ შეწყდეს ქართველი მომლოცავების მოსვლა, მით უფრო, რომ როგორც გარკვეა, ვაყუფს ყოველწლიურად 40—50 ათასი ახით აზარალე-ბენ“-ო. ამ შინაარსის საბუთი შარიათის სასამართლო დავთარში გაატარეს და ჰუჯათი, ანუ სასამართლო გადაწყვეტილებათა დავთრიდან ამონაწერი, ფრანცისკანელებს ჩააბარეს.

მაღალი პორტა „დაეყრდნო“ იერუსალიმის შარიათის სასამართლო გადაწყვეტილებას და გამოსცა „მტკიცე და უცვლელი“ ბრძანება იმის შესახებ, რომ „ამუდის მონასტერი გადაეცეს ფრანცისკანელ ბერებს. ისინი დასახლდნენ და დამკვიდრდნენ ხსენებულ მონასტერში, ვიდრე წმინდა კანონებს არ დააოღევეენ, წმინდა შარიათის საწინააღმდეგოდ არ იმოქმედებენ და უავგუსტოეს ბრძანებას არ ეურჩებიან. ქართველები და კიდევ სხვა ვინშეები მათ საქმეში არ ჩაერიონ და წინააღმდეგობა არ გაუწიონ. ასეთის მსურველებს აუკრძალეთ და ხელი შეუშალეთ. ვინც არ დაიშლის, მათი სახელები ჩამოწერეთ და ჩემს ბედნიერების ზღურბლზე არზა გამოგზავნეთ“-ო.

სრულიად ცხადია, რომ ჰუქში შედგენილია მიკერძოებით, დარღვეულია ელემენტარული ლოგიკური თანაფარდობა წინამძღვრებსა და დანასკვს შორის. გადამწყვეტი ფაქტორი ის არის, რომ ქართველები, რომლებიც მუდამ „უსჯულოებად“ იხსენიებიან, ვაყუფს ფულს არ უხდიან. რითაც მაჰმადიანებს აზარალევენ. „მორწმუნე“ ფრანცისკანელები კი წელიწადში 40—50 ათას ახ-ჩას აბარებენ. ჰუქმში, რომლის გაცემის მიზანია უგუველ და უდავო გახადოს ამუდის მონასტრის ძველთაგანვე ფრანცისკანელთა ძმობის კუთვნილება, გარკვევით სწერია — „ქართველები მას არ საჭიროებენ, დანარჩენ მონასტრებსაც სხვებზე აჭირავენ“-ო. აქვე გავიხსენოთ ორი წლით ადრე გამოცემული სიგელიც: „მრავალი ეკლესია ქართველთა ხელშია. ერთი მათგანი, ამუდის მონასტერია, სადაც მხოლოდ 3 უსჯულო ქალია, ხოლო ყველა დანარჩენი ცო-რიელია“. ქართველები აღნიშნულ მონასტერს ფრანცისკანელებს არ უთმობენ, რადგან „მათ არ უნდათ ქართველთა საძმოს სხვა უსჯულოებს დაუჯარ-გონ იგი“.

ვიდრე სხვა წყაროებს მოვიხმობდეთ, ვცადოთ იმის გარკვევა, თუ იერუსალიმის რომელი მონასტერი შეიძლება იყოს ამუდის მონასტრად. **امود**, არაბული სიტყვაა და ნიშნავს 'სვეტს', ბოძს, რომელიც იქერს კარავს, აქედან **عمد** საყრდენი. იერუსალიმის ცნობილი დამასკოს კარი, ებრაული წყაროების „შარ სიქემი“ იწოდება **باب العمود** — 'ამუ-

ღის კარად, იმ სვეტის გამო, რომელიც ბიზანტიურ ხანაში იდგა კარის შუაში და გამოიყენებოდა მანძილის ასათვლელად იერუსალიმიდან დამასკომდე. ლექსება ამუდი სვეტის შინაარსით შედის იერუსალიმის ბევრი სხვა ტომონიმისა და ჰიდრონიმის შემადგენლობაში¹⁴.

როგორც ცნობილია, არაბები ქრისტიანულ სახელებს თარგმნიდნენ შერ. *deir el-Musalabe* ან *deir el-Mussalabeh* (გრ. ფერაძე, გვ. 210) ჯერის მონასტერი, *كنية الميدي* 'აიღვომის ეკლესია', *Μυρτεσαι* 'გარდამოხსნა' და 'კვეტერი აღვომის ეკლესიაში' *يوانان الممصانان* და *الممصانان* იოანე ნათლისმცემელი, *صاحب المصان* სტილიტი და *عامودي* სვეტი¹⁵.

ამრიგად, *دير عامود* სხვა არაფერია, თუ არა სვეტის მონასტერი. სულეიმან კანუნის მიერ 1526 წელს პატრიარქ გერმანეს სახელზე გაცემულ სიგელში, მის საგამგებლო ეკლესია-მონასტრებს შორის იხსენიება სვეტის მონასტერი — *Монастырь Столпа или Колонны*, რაც დედნისეულ *دير عامود*-ს შეესაბამება. სამწუხაროდ, ჩვენ ხელთა გვაქვს სიგელის მხოლოდ რუსული თარგმანი¹⁶. იტალიური წყაროების გათვალისწინებით გრ. ფერაძე წერს, რომ 1559 წელს თურქებმა აიძულეს ქართველები, რათა ფრანცისკანელთათვის მიეციდათ მონასტერი *bellia Colonna* — იგივე ამუდის ანუ სვეტის მონასტერი. იქნებ ამ „იძულებით მიყიდვის“ გამოძახილია ჩვენს დოკუმენტში უადგილოდ ჩართული წინადადება „ფრანცისკანელები ქართველებს არ დაახარალებენ“. რომელ „ხარალებე“ შეიძლება ლაპარაკი, სიგელში ხომ თავგამოდებული მტკიცებაა იმისა, რომ ამუდის მონასტერი ქართველებს არ ეკუთვნის. იგი ძველთაგანვე ფრანცისკანელებისა იყო. მაშ როგორ უნდა გაეყიდათ ის, რაც მათი არ იყო. სინამდვილეში მოვლენათა თანმიმდევრობა ასეთია — ჭერ ყიდვა მოინდომეს და როცა ქართველებმა შორს დაჰქირეს, სხვა გზა გამოძებნეს. ფრანცისკანელთა იმეამინდელი წინამძღოლი ბონიფაცი სტეფანე რაგუზელი მოხერხებულად სარგებლობდა ფულადი შეძლებით და სტამბოლში მყოფი ევროპელი ელჩების თანადგომით¹⁷. ფრანცისკანელებმა გადმოიბირეს ოსმალთა მოხელეები, რომლებმაც ხელალებით იწყეს იმის მტკიცება, რომ მონასტრის კანონიერი მფლობელები ფრანცისკანელები არიან. ამასთანავე ქართველებს ამშვიდებდნენ, რომ ფრანცისკანელები მათ არ დაახარალებენ. მაგრამ ისევ ფრანცისკანელთა ჩანაწერიდან ირყევვა, რომ მათ ქართულთა სამშოსთვის ერთი პენიაც არ გადაუხდიათ¹⁸. ასე წარსტაცეს ფრანცისკანელებმა ქართველებს სვეტის მონასტერი ოსმალთა ხელშეწყობით.

¹⁴ იხ. აბრამი ევენ შოშანიას მიერ შედგენილი ებრაული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, იერუსალიმი, 1963 წ., სვ. 1195, ზელ კილდუას ისრაელმცოდნეობის ენციკლოპედია, 1978 წ., სვ. 585-3-56. ლექსიკონები დამოძებნა და სპირი მასლა ებრაულიდან შორსგანსისხან ბაბალიკაშვილმა.

¹⁵ *Georg Graf, Verzeichniss Arabischer Kirchlicher Termini, Louvain, 1964, გვ. 79-80.*

¹⁶ *Пр. Названнии Арабогау. Понираемым Иерусалим, ППС. т. XIX, вып. I, С.-116 1904 г., გვ. 236.*

¹⁷ გრ. ფერაძე, *ღასან ნაშრომი*, გვ. 199. ცხადია აქ იგულისხმება სულეიმან კანუნის 1558 წელს გაცემულ სიგელში აღნიშნული ფაქტი.

¹⁸ *Хождение купца Василья Познякова по святым местам востока, приложение, ППС. т. VI, вып. 3, С. 116., 1887, გვ. 65-66.*

¹⁹ გრ. ფერაძე, *იქვე*, გვ. 222-223.

9. „მაცნე“, ისტორიის სერია, 1986, № 2

რამდენადაც ცნობილია, ქართულ წერილობით ძეგლებში სვეტის სახელით მონასტერი იხსენიება მხოლოდ ერთ XII ს-ის იერუსალიმური ხელნაწერის „მარხუანის“ ანდერძში²⁰. ანდერძს XIII ს-ით ათარიღებენ²¹. — „შესულითა საწყალობელი, მიწაჲ უღირსი წმიდათა და პატიოსანთა შამათა ჟუარელთა ძმობისაჲ, გიორგი, ღირსმყო მოგებად წმიდათა ამათ მარხუანთა დიდსა სიგლახაყესა შინა, შეზღვომად ტყულობით გამოვლისა ხუარაზმელთაგან ესე ყოველთა შემდგომითი შემდგომად მოგეთხრას მაშინდელნი ყოველთა ქრისტიანეთა ჳირნი და განსაცდელნი, ოხრებანი მონასტერთა და ეკლესიათანი, რომელ არა სადა დარჩომილა ერთი წიგნისა ფურცელი. იერუსალიმსა შუკათა შინა შთასრულმან ვნახენ ესე ორნი წიგნნი: ერთი ესე და ერთი საწინასწარმეტყულოჲ ხპარსსა კაცსა ჳქონდეს, მისგან თელაველსა სპარსსა კაცსა ეყიდნეს. მატებითა და მატებითა ძლოვ წაუხუენ ესე, საწინასწარმეტყუელთჲ წაიღო, მე სყიდისა ღონე აღარ მქონდა. აწ მოვაყსენე მასვე მონასტერსა კაპპათისა რომლისაჲცა პირველ ყოფილ იყო. აწ გინა თუ კაპპათას შინა, გინა გარეთ სუტსა შინა, ანუ თუ ჟუარსავე შინა იყუნენ ეინცა მიღბთხვნეთ და იმსახურებდეთ“. ჳვრის მონასტრის ძმობის წევრს ეინმე გიორგის სპარსთა ტყვეობიდან დახსნილი წიგნი შეუსყიდია და დაუბრუნებია კაპპათის მონასტრისათვის, რომლის საკუთრებაც ყოფილა იგი თავდაპირველად. მაგრამ წიგნი შეეძლოთ გამოეყენებიათ როგორც სვეტის, ისე ჳვრის მონასტერშიც. აღ. ცაგარელმა გამოთქვა ვარაუდი — „სვეტის მონასტერი ხომ არ არის სტილიტისა ანუ მონასტერი წმინდა სვიმეონ მესვეტისა ანტიოქიაში, სადაც ეგრეთვე იყვნენ ქართველები“²². მაგრამ ტექსტის მიხედვით მონასტერი იერუსალიმშია საგულვებელი. კ. კეკელიძის აზრით, ზმთ მოყვანილი ანდერძის „სვეტად“ რგულისხმება ის სვეტი, რომელიც იმყოფებოდა პილატეს პრეტორიონის ადგილზე, ესე იგი იმავე კაპპათის გვერდით და რომელზედაც გადმოცემით მხედრებმა შიახეს აქ მოყვანილი ჳრისტე და მათრახით სცემდნენ მას²³. კაპპათა, როგორც პირველმა შენიშნა გრ. ფერაძემ²⁴, ხოლო ცოტა გვიან ცალკე წერილი მიუძღვნა კ. კეკელიძემ, არის იოანეს სახარებაში მოხსენიებული ებრაული გაბბათა, ლითოსტრატონ ჳუაფენილი, ადგილი, სადაც პილატემ გაასამართლა ჳრისტე (იოანე, XIX, 13). დადგენილია, რომ კაპპათა მდებარეობდა პილატეს ეზოს ან ტაძრის, ბერძნულად პრეტორიონის ადგილას. პრეტორიონი კი მდებარეობდა სიონის მთაზე სიონის ბაზალიკიდან 150 ნაბიჯის მანძილზე, სადაც იუსტინიანე დიდს VI ს-ში აუშენებია ღვთისმშობლის ახალი ეკლესია ნია (via) „წმინდა სოფიოდ“ სახელდებული, რომელიც ეგვიპტის სულთანმა ჳაქიმმა დაანგრია 1009--10 წლებში. ამავე საუკუნის 70-იან წლებში ბაგრატ IV-ის მეუღლესა და ასულს აღუდგენიათ და დედათა ახალ მონასტრად გადაუკეთებიათ²⁵, ე. ი. კაპპათის მონასტერს „დედათა ახალი

²⁰ Ая. Илагарели, Памятники грузинской старины в Святой земле и на Синая, ППС, 1888 წ. გვ. 168—169; ცაგარის აღწერილობით № 77, ბლუკისა კ—67. R. P. Blake, Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque patriarcale grec

²¹ იქვე, გვ. 169.

²² იქვე.

²³ კ. კეკელიძე, ქართულ ქალაქულტურულ-სოციალ-ეკონომიკური ცვლილებები საშუალო საუკუნეთა მახლობელ აღმოსავლეთში, ეტრუდები, ტ. IV, თბ., 1957, გვ. 130

²⁴ გრ. ფერაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 231.

²⁵ კ. კეკელიძე, იქვე, გვ. 207.

მონასტერი დარქმევია“. რაც შეეხება განშოლტვის სვეტს (столн двѣдѣннѣ), ქრისტეს ამ სვეტზე მიბმისა და მისი განშოლტვის აბაზი მოთხოვნილი არ არის არც წმინდა წიგნებში და არც პილატეს აქტებში. ოლონდ, როგორც პროფ. ვასილევსკი ვარაუდობს, ამ ფაქტს უნდა გულისხმობდეს მათეს საბარჯის „იესუს შოლტითა სცა“ (XXVII, 26) და იოანეს საბარჯიდან „მაშინ მოიყვანა პილატე იესუ და ტანჯა იგი“²⁶ (XIX, 1). ეს არის და ეს. ამასთანავე IV საუკუნიდან დაწყებული ყველა პილიგრიმი — ნეტარი იერონიმი, პროდენცია, თეოდოსი, მოსე კაგანკატვაცი, ანტონ მარტილი, ეპიფანე და სხვა ახსენებს განშოლტვის სვეტს და უთითებს მის ადგილს სიონის ანუ წმ. სოფიოს ბაზილიკის შუაში²⁷. განსხვავება ის არის, რომ ავტორთა ერთ ნაწილთან ეს არის столн, Кѣсѣს მეორესთან ოთხკუთხა ქვა, Пѣсѣ. რომელზედაც პილატეს წინაშე იდგა მაცხოვარი, რათა ხალხს დაენაბა იგი და გაეგონა მისი²⁸. XI ს-დან განშოლტვის სვეტს უთითებენ ქრისტეს საფლავის მიდამოებში, კერძოდ აღდგომის ეკლესიაში, მარცხნივ, საყურთხველის მიმდებარედ დასაუღეთით²⁹, ქრისტეს დილევის მახლობლად³⁰, ამასთანავე აღნიშნულია, რომ ეს არის ერთი ნაწილი განშოლტვის სვეტისა, მეორე დაკულია კონსტანტინოპოლში მოციქულთა ეკლესიაში, მესამე კი — რომში, პეტრეს ტაძარში.

განშოლტვის სვეტი მოიხილა ტიმოთე გაბაშვილმაც: „დავიხილეთ აღვილი იგი და ეკლესია, სადა ელენემ ჭვარი იპოვა და სადა მოაბეს სვეტსა უფალი და სცემდეს“³¹. გ. ავალიშვილს წმინდა საფლავის ტაძრის გეგმაზე დეტალური აქვს „საყამნო განშოლტვისა და გმობისა უფლისა ადგილსა ამას არს სუტრი, სადაცა ჰსდგა ქრისტე, ოდესღაცა მკედარნი განჰსძარცვდიან მას და ეკიცხვოდინან“³². აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ბერძნულ, იტალიურ, რუსულ და ოსმალურ წყაროებში სვეტი საყამნოდ და სამწიროველოდ კი არა მონასტრად არის სახელდებული³³.

ამვეარად, განსახილველი დოკუმენტის დეირი აზრად მონასტერი სვეტის არის მონასტერი განშოლტვის სვეტისა — della Colonna ეგვე უნდა იყოს „მარხვანის“ ანდერძში მოხსენებული „სვეტის მონასტერი“.

²⁶ В. Г. Васильевский, Повесть Епифанія о Иерусалимѣ и сущихъ в немъ местъ. Примечанія къ русскому переводу Епифанія, ППС, т. IV, вып. II, 1886 г. гл. 107.

²⁷ იქვე, გვ. 108—111; А. И. Лебедев, Паломничество в святую Землю, С.-Пб., 1900, гл. 23.

²⁸ იქვე, გვ. 108—109, 256.

²⁹ В. Г. Васильевский, Примечанія, гл. 39, 110. Восемь греческихъ описаній Св. местъ XIV, XV и XVI вв. издаѣ А. И. Пападопуло-Керамевс с русскими переводами Н. В. Безобразова, — კათოლიკონის მარცხნივ ქრისტეს დილეგია, დასაუღეთით სვეტი, რომელზედაც მოაბეს ქრისტე და სვეტს იქ არის დათხილი ერთკუთხედიანი ეკლესია: Душеспасительный расказ о се Гробе, ППС, т. XIX, вып. второй, С.-Пб., 1903, гл. 115.

³⁰ История Иерусалимскихъ патриарховъ Максима Сивскаго, гл. 75, ППС, XIX, Вып. первый, 1904.

³¹ ტიმოთე გაბაშვილი, მიმოხილვა ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოცემულია, ლექსიკონი და საძიებლები დაერთო ელ. შერტრეველმა, თბ., 1956, გვ. 73.

³² გ. ავალიშვილი, მგზავრობა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოცემულია ლექსიკონი და საძიებლები დაერთო ელ. შერტრეველმა, თბ., 1967, გვ. 240.

³³ იხ. ППС, т. XIX, вып. I, вып. 2, 1903.

ამასთანავე დაბეჭითებით არის ცნობილი, რომ ფრანცისკანელებმა სწორედ 1561 წელს სულთნისაგან მიიღეს წმ. იოანე ღვთისმეტყველის ქართველთა მონასტერი³⁶. თარიღის გარდა იდენტურია მონასტრების ფრანცისკანელთა ხელში გადასვლის მიზეზებიც: დავით წინასწარმეტყველის მიდამოებიდან გამოდევნილი ფრანცისკანელებისათვის ოსმალები ეძებენ შესაფერისს ადგილს ქრისტეს საფლავის მიდამოებში. ასეთად მიიჩნევენ ქართველთა მონასტერს, რომელშიც მხოლოდ 3 ქალია. ქართველები არ საჭიროებენ ამ მონასტერს, რადგან მათ კიდევ აქვთ 7 მონასტერი და სახლი³⁵. როგორც ვხედავთ, აზიურ ფერი შეიძლება, რომ ჩვენს სიგელში ამუდის ნაცვლად ეწეროს იოანე წინასწარმეტყველი. ასეც არის გაიგივებული ამუდი და იოანე ღვთისმეტყველი იტალიელი სპეციალისტის ფერდინანდო მასიმილიანოს „იერუსალიმის ისტორიაში“³⁶. ამასვე იმეორებს გრ. ფერაძე³⁷. იცხაე დავიდმა თავისი ნაწერების I ტომში ცალკე თავები მიუძღვნა საქართველო-პალესტინის ურთიერთობათა ისტორიასა და ქართველთა სიძველეებს პალესტინაში. აქაც დეირ-ი ამუდი ანუ სვეტის ეკლესია გაიგივებულია მხსნელის ეკლესიასთან³⁸. (ცნობილია, რომ ფრანცისკანელებმა მას შემდეგ რაც მოიპოვეს, ერთი მხრივ, სულეიმან კანუნის აქ განხილული პუქში და, მეორე მხრივ, პაპი პი IV-ის ბულა (ისიუ 1561 წელს გამოცემული, წმ. იოანე ღვთისმეტყველის მონასტერს უწოდეს Saluator წმ. მაცხოვრის ეკლესია).

ჩანს, სვეტისა და იოანე ღვთისმეტყველის მონასტრებს ერთდროულად დაეპატრონნენ ფრანცისკანელები ოსმალთა შანადგომობით, ოფიციალურ ბრძანებაში მხოლოდ ამუდი—სვეტის მონასტერი მოიხსენიეს³⁹. ამგვარ კომბინაციას ხელი იმითაც შეეწყო, რომ ორივე მღებარეობს ალდგომის ეკლესიაში საეურთხეველთან ახლოს⁴⁰.

[თულრა:] სულეიმან შაჰი, ძე სელიმ-ხანისა, მარადის გამარჯვებული ემირთა შორის უკეთილშობილეს ემირს, წარჩინებულთა შორის უდიდესს, ძლიერებითა და პატივით მოსილს, ღირსებითა და ბრწყინვალეობით აღვსილს, ბრძენი მეფის უხვი წყალობით და

³⁶ T. Tobler. Topographie von Jerusalem und seinen Umgebungen. ტომი I. Berlin. 1853. ტომი II. 1854, გვ. 292—344; Ал. Чагарян, დასახ. ნაშრომი, გვ. 116—117; რ. ეახენი, ქართველები იერუსალიმში, სტამბოლი, 1921 გვ. 20—22, Хождегия купца Василия Исидоридзе, გვ. 66 და 67.

³⁵ გრ. ფერაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 222.

³⁶ Ferdinando Maximiliano. Storia di Gerusalemme, Rome, 1857, II, გვ. 412.

³⁷ გრ. ფერაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 199.

³⁸ იცხაე დავიდი, ნაწერები, ტ. I, თელავი—იერუსალიმი, 1976, გვ. 267—268.

³⁹ როგორც ზემოთ ვჩანეთ, სულეიმან კანუნის 1526 წლის პუქში დეირი ანუ Monasteri etiani და იოანე ღვთისმეტყველის მონასტერი ერთდროის მამრეეაობში. მაგრამ მათს ცალკეა მოხსენიებული სულთან ოსმალის 1756 წლის სიგელში. იგი ელეს სულეიმან კანუნის 1526 წლის სიგელს განსჯობა, დასაბუთებულია იოანე ღვთისმეტყველის მონასტერი, სვეტისა და — და.

⁴⁰ RUODPMY: გვ. 84, შტრ. ელ. მეტრეველი, მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის, გვ. 61.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written in dark ink on aged, stained paper. The script is dense and fills most of the page below the initial letter. The text is written in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written in dark ink on aged, stained paper. The script is dense and fills most of the page below the initial letter.

საჩუქრებულს. დამასკოს ბეგლარბეგს⁴¹ — ხანგრძლივი იყოს მისი ბედნიეობა, კეთილშობილ ემირთა ნიშუშს, წარჩინებულ დიდებულთა საყრდენს, ძალაუფლებითა და პატივითმოსილს, ბრძენი მეფის უხვი წყალობით გამორჩეულს, იერუსალიმის სანჯაყბეგს⁴² — ხანგრძლივ იყოს მისი დიდება და მაჰმადიან ყადითაგან ზეალმატებულ ყადის. უპირველეს სჯულიერ მმართველს, სიკეთისა და რწმენის საბადოს, წმინდა იერუსალიმის ყადის — იბრაელოს მისმა ღირსებამ, სახელოვანთა და დიდებულთა ნიშუშს, კეთილშობილებისა და ღირსების კრებულს, კუმამისა⁴³ და იერუსალიმის იმარეთის⁴⁴ მუთეველის⁴⁵ — იზარდოს მისმა პატივმა, როცა უზენაესი საპატიო სიგელი მოაღწევს, ეცნობოს — ამასწინათ წმინდა ჰუქმით⁴⁶ ხელში მოვიდნენ ფრანცისკანელი⁴⁷ ბერები, რომლებიც თანახმად უაეგუსტოესი ფორმანისა დაუით წინასწარმეტყველის წმინდა საფლავის — იყოს იგი კურთხეული და დალოცვილი — მიდამოებიდან გამოაძევეს.

აღრე ჩემი ბედნიერების კარზე თქვენი არხები მოვიდა: ხსენებული ბერებისათვის. წმინდა ბრძანების შესაბამისად, შესაფეროს ეკლესიას როცა ეძებდნენ, ნახეს, რომ ქართველთა ხელში არის უამრავი ეკლესია. მათგან ამუდის მონასტრად სახელდებულ ეკლესიაში 3 უსჯულო (= ქართველი, ც. ა.) ქალი იპოვეს. გარდა ამისა, აღმოჩნდა, რომ თავის სამყოფელს სხვა უსჯულოებზე აგირაუებენ. ამგვარად, ხსენებული მონასტერი ქართველებს არ სჭირდებათ. მათ-

⁴¹ ბეგლარბეგი < თურქ. *كربكي* ილქის, გუბერნიის სამთულაიანი მმართველი; ოსმალეთში არსებობდა ანატოლიის, რუმელიისა და სირიის სამბეგლარბეგო პალესტინა სანჯაყის (= სადარონოს) სახით შედიოდა დამასკოს საფაშოში, მის მართადა ორთულაიანი ფიშა მოგვიანებით, როცა შეიქმნა სიღის საფაშო, სანაბარო ზოლი დაექვემდებარა სიღის საფაშოს, იერუსალიმი კი დამასკოს ფაშის გამგებლობაში დარჩა. იხ. К. М. Базиях. Сирия и Палестина под турецким правительством в историческом и политическом отношении. М. 1962, გვ. 32.

⁴² სანჯაყბეგი < თურქ. *سناچاق بيگي* სანჯაყის, სადარონოს გამგებელი ბეგი.

⁴³ კუმამე *قوماه* საგვის, ნაყელის, ნეხვის გროუა, დამახინებული ფორმა არაბ. სიტყვის *القيامي* აღდგომას რომ აღნიშნავს. ასე უწოდეს არაბებში დასიხით აღდგომისა და უფლის საფლავის ეკლესიებს. ი. მატევი *قوماه* უფლის საფლავის ეკლესიის თარგმნის. იხ. გვ. 146.

⁴⁴ იმარეთ < არაბ. *عمارة* შენობა, ნაგებობა, აქ შეჩვეთან არსებული უფასო სასიღოლო, სადაც ღარიბ-ღატაკებს ურიგებდნენ პურს, ბრინჯის ფაფასა და წენიან სუქმელს. სურათოდ ვაყდის გამგებლობაში მყოფი საქველმოქმედო დაწესებულება.

⁴⁵ მუთეველი < თურქ. *موتوي* ვაყდის მმართველი, საეპიკოფო და სხვა საშემოსელო ქონების ზედამხედველი.

⁴⁶ ჰუქმი < არაბ. *حكم* სჯულიერა მიერ მასთან შემოსული არხის პასუხად გაყებულ სჯული. ბრძანება.

⁴⁷ ფრანკები ეწოდებოდა *فرنگ* და *فرنج* სწორად რაც ფრანკსა და ევროპელს აღნიშნავს ცნობილია, რომ თურქების მიერ პალესტინის დაპყრობის შემდეგ მის წმინდა ადგილებს ფრანკებისა ეწოდა ორდენი დეპატრონა და ქართველთა სამშოსაც XVI—XVII სს-ში სამონასტრო ადგილების გამო სწორედ ფრანცისკანელ ბერებთან ჰქონდა დედა.

გან ვაყუფს ერთი მარცვალის არ შემოსდის: ფრანცისკანელთაგან კი ყოველწლიურად 30—40 ათასზე მეტი ახჩა შემოსავალი აქვს ვაყუფს. ამგვარი არზა მოვიდა, რომ ქართველებს ფრანცისკანელ ბერთაგან ზარალი არა აქვთ. თქვენი არზის მიხედვით ხსენებული ამუდის მონასტერი უსჯულოების ხელშია. საღვთო კანონის — შარიათის თანახმად კი მაჰმადიანი ხალხი არ უნდა დაზარალებულ, საჭიროა ფირმანი გამოვიდეს ხსენებული ფრანცისკანელი ბერების იქ დასახლების თაობაზე, ამიტომ ქეშმარიტი მაჰმადიანების თანდასწრებით იქნა მოწვეული მეჯლისი (مجلس مدعی) მაჰმადიანთაგან კითხვა დასვა — ხსენებულ მონასტერში ფრანცისკანელების დამკვიდრება მაჰმადიანებს ზარალს აყენებს? არა, ზარალი კი არა, პირიქით, დიდი შემოსავალი აქვთო — დაადსტურეს. თან აღნიშნეს, რომ ხსენებული მონასტერი ფრანცისკანელებისაა ძველთაგანვე ამიტომ ქართველებმა წერილობითი მტკიცება⁴⁸ მოითხოვეს, თქვენი როგორღა არისო? ქართველებმა წარმოადგინეს განსვენებული სულთან ინალის⁴⁹ მიერ გაცემული საბუთი. როცა საბუთი ჩაიკითხეს, ქართველების კუთვნილად ჩაწერილი აღმოჩნდა 7 მონასტერი, მაგრამ მათ შორის ხსენებული ამუდის მონასტერი არ იყო. ამის გარდა სხვა საბუთი თუ გაქვთო, როცა მოიკითხეს, ქართველებმა უფრო მოგვიანებით გაცემული საბუთი ვერ წარმოადგინეს. ამასთანავე ხსენებული მონასტერი ძველთაგანვე ფრანცისკანელებს ეკუთვნოდა. მოსამართლემ მუსლიმების მოწმობით დაადგინა, რომ იგი ოდესღაც ფრანცისკანელ ბერებს უკანონოდ წაართვეს ქართველებმა. საბუთი დავთარში გაატარეს და მათ ხელთ მისცეს ჰუკუმი⁵⁰.

მაჰმადიან დიდებულთაგან საიმედო, მაღალმა პირებმა დაადსტურეს, რომ ხსენებულ ადგილას ფრანცისკანელთა დამკვიდრებით ვაყუფსა და მუსლიმებს დიდი შემოსავალი ექნებათ. ამასთანავე ფრანცისკანელი ბერებისათვის ამაზე უფრო შესაფერისი ადგილი არ არსებობს. უსჯულოები თავიანთ უბანში დარჩნენ. ეს კი, თუ მათ ძალით არ ჩაუგდიათ ხელთ, ნამდვილად არ იყო მათი საცხოვრებელი ადგილი. შეწყდეს იქ მომლოცავების მოსვლა. დადგინდა, რომ ვაყუფს ყოველწლიურად 40—50 ათასი ახჩით აზარალებენ. ხსენებულ მონასტერში დამკვიდრებით ურიცხვი შემოსავალი იქნება ქართველების ხელში კი ამის გარდა არის 7 მონასტერი და 2 სახლი. ამგვარდ თავიანთ საყუთარ მონასტრებსაც სხვებზე აჭირავენ. რადგან ამუდის მონასტერს ისინი სრულიად არ საჭიროებენ, ამიტომ ხსენებულ მონასტერში, წმინდა ბრძანების შესაბამისად⁵¹ ფრანცისკანელი ბერები იქნან დასახლებულნი.

⁴⁸ ტექსტში تك თამასუქი წერია.

⁴⁹ იგულისხმება მამლუქი სულთანი, აღმალიქ ალ-აშრაფ აბუ-ინ-ნაშრ სიძე აღ-დინ ინალი, 1453—1460 (წარმოშობით ჩერქეზი).

⁵⁰ ჰუკუმი — არაბ. हुकुم დოკუმენტი, ამონაწერი სსსრმათლო ოქმების დავთარი და. ერცლად იხ. ს. ქიქია, ოსმალური იურიდიული დოკუმენტები XVIII სუეენის პირველი ნახევრის ქართლში, აღმოსავლური ფილოლოგია, ტ. I, თბ., 1969, გვ. 166—169.

⁵¹ იგულისხმება სულეიმან კანუნის მიერ 1558 წელს გამოცემული სიგელი იხ. ლეკი, გვ. 126—127.

ასე მოგვახსენეთ. თუ ეს ასეა, ვბრძანებ, რომ ხსენებული ამუდის მონასტერი დაუმტკიცდეს ფრანცისკანელ ბერებს. გამოვეცი უაუგუსტოესი ჰუკუმი, რომელსაც ყველა უნდა დაემორჩილოს და ვბრძანე, როგორც ზემოთ იყო განმარტებული. ამიერიდან ხსენებულ მონასტერში დასახლდნენ და დაამკვიდრდნენ ფრანცისკანელი ბერები იმ დრომდე, ვიდრე წმინდა კანონებს არ დაარღვევენ, წმინდა შარიათის საწინააღმდეგოდ არ იმოქმედებენ და ჩემს უაუგუსტოეს ბრძანებას არ ეურჩებიან. ქართველები და სხვა კინძეები მათ საქმეში არ ჩაერიონ და წინააღმდეგობა არ გაუწიონ. ასეთის მსურველებს აუჯრძალეთ და ხელი შეუშალეთ. ვინც არ დაიშლის, მათი სახელები ჩამოწერეთ და ჩემს ბრწყინვალე კარზე არჩა გამოგზავნეთ. ასე იცოდეთ! მას შემდეგ, რაც ჩემს უაუგუსტოეს ჰუკუმს გაეცნობით, იგი ფრანცისკანელ მღვდლებს ჩააბარეთ. წმინდა ბრძანებას მიენდეთ.

დაიწერა 968 წლის ჭუმად-ალ-ევველის დასაწყისში (-1561 წლის იანვარს), ღვთივდაცულ კონსტანტინოპოლში.

Ц А АБУЛДЗЕ

ХЮКМЫ СУЛЕЙМАНА КАНУНИ О ПЕРЕДАЧЕ ФРАНЦИСКАНЦАМ ОДНОГО ГРУЗИНСКОГО МОНАСТЫРЯ В ИЕРУСАЛИМЕ

Резюме

С XVI века грузины потеряли в Иерусалиме свое бывшее могущество. Они не могли обеспечивать свои монастыри и обители нужным количеством людей и оплачивать возрастающие налоги и хозяйственные расходы. Поэтому вынуждены были отдавать в заем или в залог свои монастыри и приюты армянам, грекам и францисканцам; следовательно, грузинские монастыри, церкви, обители и места паломничества постепенно переходили в руки армян и францисканцев, а греки оказались «законными» наследниками всего грузинского на Святой Земле.

После завоевания Палестины Высокая Порта решала все дела подвластных ей христиан. Османские султаны возводили и низводили каталикосов и епископов, фирманами и хюкмами закрепляли за ними церкви и монастыри. В архиве церкви францисканцев - Custodia di Terra Santa - хранятся хюкмы, выданные Сулейманом Кануни для разрешения спорных вопросов, возникших между грузинами и францисканцами.

В статье публикуются хюкмы 1558 и 1561 годов о закреплении грузинского монастыря Амуда (-della Colonna, монастырь Столба) за францисканцами, платившими вакф 40000 акче.

წარმოადგენს სოქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კვლევით-კონსტანტინოპოლისა და მუხრანის